

พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้เขียน: ภาวาส บุนนาค

ชื่อบทความ: พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ที่มา: สยามอารยะ ปีที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๓๗) : ๖๓-๖๕

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

โดย ภาวาส บุนนาค

ตอนที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระปรมาภิไธยได้ประดิษฐานตั้งในแผ่นพระบรมสุพรรณบัฏโดยอักษรลักษณะแสดงอรรถว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมารสุทนต์มุนีเทพยพงศ วงศาติศรกษัตริย์ วรชัตติยราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทศเคราะห์ จักรีบรมนาถอดิศวรวราชมารวรั้งกูรสจิวิตมูลสุชาติตอกกฤษฎีบูลยบุรพาคุณยกฤษฎาภินินหาร สุภาธิการรังสฤษดิธัญญลักษณจิตร โสภาคสรรพางค์ มหาชนนิตมางคประนตบาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพสุภผลอุดม บรมสุขุมาลยมหาบุรุษยรัตน ศึกษาพิพัฒนสรรพโกศล สุวิสุทธิวิมลศุกศีลสมาจารย์เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์อเนกโกฏิสาธุคุณวิบูลยสันดาน ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมหาบุรุษสุดพุทธมหารัตรี ตรีปิฎกาทิโกศลวิมลปริชามหาอุดมบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณบริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยดิลก มหาปริวารนายกอนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินธร มหาชนนิกรสโมสรรสมมติ ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัตินพดลเศวตฉัตรขจรวิโรตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาภินิษิต สรรพทศทิศวิชาติไชย สกลมหิสวริยมหาสวามินทร มเหศวรมหินทรมหाराชาธิราชวโรดมบรมนารถชาติอาชาวศรัย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อัครนเรศราชินดี เมตตากฤษณาสีตลหฤทัยอโนปมัยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนทร ปรเมนทรรวมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชย์ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา"^(๑)

คัดพระปรมาภิไธยได้มาจากพระราชพงศาวดารแล้วก็อดจะลองเทียบกับที่มีในหนังสือเล่มอื่น ๆ ด้วยไม่ได้เทียบกับที่ปรากฏในหนังสือเทศนาพระราชประวัติฯ พบว่าเหมือนกัน จะมีต่างกันก็เพียงตัวสะกดการันต์แต่ครั้งไปดู ประกาศการพระราชพิธี^(๒) เห็นมีคำในบางวรรคต่างออกไปอย่างน่าสังเกต จะยกมาให้เห็นดังนี้

(๑) คัดจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ฉบับ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงธรรมสารเนติ (อบ บุนนาค) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗

(๒) คำว่าประกาศเทวดา บรมราชาภิเศก รัชกาลที่ ๔ ในประกาศพระราชพิธี เล่ม ๒ กรุสภาพิมพ์

พ.ศ. ๒๕๐๘ ตั้งขึ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระราชพงศาวดารว่า

ประกาศการพระราชพิธีว่า

- สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ สุทธิสมมุติ เทพยพงศวงศาตศรัทธษัตริย์	- สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ สมมุติ เทพยพงษ์ วงศาตศรัทธษัตริย์
- อติศวรรราชรามรังกูร	- อิศรรราชรามรังกูร
- สุจริตมุลสุสาธิต อุกฤษฐวิบูลย์ บุรพาคุลย กฤษฎาภินิหาร	- สุจริตมุลสุสาธิต อุกฤษฐวิบูลย์บุรพาคุลย กฤษฎาภินิหาร
- มหาชนโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล	- มหาชนโนตมางคสมุสค์ บาทกมุทยุคล
- เทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมหาบุรุษ	- เทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมหาบุรุษ
- บริบูรณ์คุณสารสยามาธิโลกยคิลก	- บริบูรณ์คุณสารสยามาธิโลกคิลก
- สรรพทศทิศวิชาติไชย สกลมไหสวริยมหา สวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหाराชาธิราช	- สรรพทศทิศวิชาติไชย - สกลมไหสวริยมหาสวามินทร์มเหศวร มหินทรมหารามาธิราช

พระปรมาภิไธยที่ขึ้นต้นด้วย “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ” และลงท้ายด้วย “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ดังยกมานี้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ทรงอธิบายไว้ในเรื่อง “ความทรงจำ” ที่ทรงนิพนธ์ ไว้แต่เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มีความว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปลี่ยนแบบคำจารึกพระสุพรรณบัฏ จากแบบเก่ามาใช้พระนามเดิมขึ้นตั้งต้นว่า “สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ” แทนที่เคยขึ้นต้นว่า “สมเด็จพระบรมราชาธิราชรามธิบดี” อย่างใน รัชกาลก่อน ๆ และให้เพิ่มคำสำหรับเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ลงข้างท้ายพระนาม ทั้งนี้เพื่อจะแก้ปัญหที่เกิดขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๓ ที่คนทั้งหลายพากันเรียกรัชกาลที่ 1 ว่า “แผ่นดินต้น” เรียกรัชกาลที่ ๒ ว่า “แผ่นดินกลาง” จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรังเกียจว่าเป็นอุปมงคล ถึงกับต้องทรงบัญญัติให้เรียกนามรัชกาลก่อนตามนามพระพุทธรูปซึ่งทรงสร้างอุทิศถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ว่า “แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ” และ “แผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านฯ”^(๑) ซึ่งทำให้ปัญหาหมดไปได้ในรัชกาลนั้น แต่ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ ดำริเห็นว่าควรจะวางระเบียบการเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินเสียให้เป็นยุติ มิให้เกิดปัญหาได้อีกจึงโปรดให้เปลี่ยนแบบคำจารึกพระสุพรรณบัฏตามที่กล่าวแล้วกับทรงบัญญัติให้เรียกพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๓ ว่า “สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” อนุโลมตามพระนามเดิม “ทับ” ทำนองเดียวกับพระนาม “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ที่มาจาก “มหามงกุฎ”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายเพิ่มเติมว่าด้วยคำ “สมเด็จพระ-
 ประเมนทร”^(๒) กับ “สมเด็จพระปรมินทร” ที่ให้นำพระปรมาภิไธย สมเด็จพระมหากษัตริย์แทนคำ
 “บรมราชาธิราชรามธิบดี” ในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ ไว้ด้วยว่าคำว่า “ปรมินทร” นี้ทราบว่าเป็น
 กระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้ ว่าควรจะใช้สลับรัชกาลกับ
 คำ “ประเมนทร” จึงใช้เป็นแบบต่อมา ข้อนี้มีผู้ตีความในภายหลังว่าการใช้คำ “ปรมินทร” สลับ
 รัชกาลกับ “ประเมนทร” นั้นเป็นแบบให้ชื่อย่อนหลังไปถึงรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ด้วย ถึงกับไปเขียน
 ตำราแนะนำสั่งสอนกันว่า รัชกาลก็ให้ใช้ปรมินทร รัชกาลก็ให้ใช้ประเมนทร จนเป็นที่เชื่อถือกัน
 กว้างขวางออกไปมากในบัดนี้

แต่ตัวผมมิได้เห็นด้วย ผมมีความเห็นมั่นคงว่าพระราชดำริที่จะทรงวางแบบให้ใช้คำ
 สองคำสลับรัชกาลนั้นทรงมุ่งหมายเฉพาะให้สลับรัชกาลก่อน ๆ ด้วยไม่เพราะหาไม่จะทรงถวาย
 พระนามสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชสมเด็จพระบรมชนกนาถ และสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชว่า
 “สมเด็จพระปรโมรรุราชมหากษัตริย์บรมนาถฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระปรมาทิว
 เสฏฐมหาเจษฎาบดินทรฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ด้วยเหตุอันใด มิใช่เพื่อให้เป็นที่ยุติคอกหรือ หาก
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหมายจะให้ใช้คำ “ปรมินทร ประเมนทร” ย้อนต้นขึ้น
 ไป คงจะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ทราบชัดเจนตั้งในรัชกาลที่ ๖ ที่พระบาทสมเด็จพระ-
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระบรมราชโองการเฉลิมพระปรมาภิไธยพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็น “สมเด็จพระรามธิบดี” ทุก ๆ รัชกาลเป็นแน่ เหตุอีกประการหนึ่งที่ผม
 กล่าวไว้ว่าท่านเหล่านั้นตีความพลาดไปก็เพราะสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้
 แต่เพียงสั้น ๆ ผู้อ่านที่ไม่ทันนึกไม่ทันตรวจหลักฐานให้รอบคอบย่อมจับความพลาดไปได้

ยังมีหลักฐานเรื่องพระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ ๔ อีกแห่งหนึ่ง ปรากฏในหนังสือ “โคลง
 ลิลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชจักรีวงศ์” มีพระโษษฐกรมพระนราธิปประพันธ์
 พงศ์ที่โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ มีโคลงสี่สุภาพบทหนึ่งบ่งว่า

“พระปรมาณูชิตเชื้อ	ชินนทร์สง ฆะราชเอย
สมเด็จพระปีตุลาองค์	เอกเจ้า
ขนานพระอะภิไธยะมง	คละเทิด ปะฐุมแฮ
สมเด็จพระจอมเกล้า	กษัตร์แก้วโกสินทร์ฯ”

(๑) นามแท้จริงของพระพุทธรูปจารึกไว้ว่า “พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลกย์” และ “พระพุทธรเลิศหล้า-
 สุลาโลย” ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

(๒) ประเมนทร คือ ประม+อินทร เป็นรูปสันสกฤตปนบาลี คือ ศัพท์เป็นสันสกฤต แต่วิธีสนธิ
 (อะ+อินเป็นอิ) นั้นเป็นวิธีบาลี จะให้เป็นบาลีแท้ก็ต้องเป็น ประมินท (เปรม+อินท) ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อ่านโคลงบทนี้แล้ว หลายท่านคงจะจับความได้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ
ปรมาภิไธยชิโนรส ทรงคิดผูกพระปรมาภิไธยถวาย แต่ถ้าอ่านดูให้ชัดอีกชั้นหนึ่งน่าจะเห็นว่าเพียง
ทรงคิดพระนาม “สมเด็จพระจอมเกล้า” อันเป็นจุดสำคัญถวายให้สอดคล้องเข้ากับพระนาม
“มหามงกุฏ” สร้อยพระปรมาภิไธยส่วนใหญ่ก็น่าจะมาจากพระราชดำริแท้ ๆ หรือทรงพระดำริร่วม
กันเพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงพระปรีชาเป็นยอดเยี่ยมทางอักษรศาสตร์ทั้ง
ทรงเป็นนักตั้งชื่อ ที่ยิ่งใหญ่หาผู้เสมอเหมือนมิได้ และก่อนจะจบตอนที่ 2 นี้ อยากจะสรุปความ
เรื่องพระปรมาภิไธยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางไว้เป็น 3 ข้อ ดังนี้

๑. ใช้คำ “สมเด็จพระปรเมนทร” นำพระปรมาภิไธยแทน “สมเด็จพระบรมราชาธิราช
รามธิบดี” ดังในรัชกาลก่อน ๆ
 ๒. ตั้งต้นพระปรมาภิไธยด้วยพระนามเดิม เป็นสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฏแล้ว
ลงท้ายด้วยคำที่แปลงมาจากพระนามเดิมว่า พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อสะดวกแก่การที่คนทั้งปวง
จะไม่ต้องออกพระนามตรง ๆ ทั้งจักได้เรียกนามแผ่นดินได้ว่า แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว
 ๓. มีแบบพระปรมาภิไธยทั้งอย่างเต็มก็ตามจารึกในพระสุพรรณบัฏอย่างหนึ่งอย่าง
มัธยมว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฏ สุธสมมติเทพยพงษ์ วงษาศิวรกระษัตริย์
วรชัตติยราชินิกโรดมจาตุรันคบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศบรมธรรมมิกมหาราชชาธิราชบรมนารถ
บพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” อย่างหนึ่ง^(๑) และอย่างย่อว่า “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว” อีกอย่างหนึ่ง
- อนึ่งคำ “ปรเมนทร” ที่นำพระปรมาภิไธยนั้นได้เคยเห็นที่ทรงลงลายพระราชหัตถ-
เลขาว่า “สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฏ” ก็มี^(๒) ทำให้คิดว่าอาจมีพระราชประสงค์จะให้ออกเสียง
ว่าปอ-ระ-เมน-มหา ก็น่าจะเป็นได้ต่อมาภายหลังจึงถูกคัดไม้ทันทมาตออก แล้วทำตาม ๆ กันมา
จนปัจจุบัน^(๓)

-
- (๑) คัดจากประกาศพระราชพิธีสารทวายยาว ในหนังสือประกาศการพระราชพิธีเล่ม ๑
 - (๒) รูปที่ลงไว้ท้ายข้อเขียนนี้
 - (๓) ความคิดเห็นส่วนตัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้